

Influx van Roodpootvalken in het voorjaar van 2008

Willem-Jan Fontijn

In mei-juni 2008 werden na vele jaren weer eens grotere aantallen Roodpootvalken *Falco vespertinus* in onze provincie gezien. Warm weer en aanhoudende oostenwinden brachten een respectabel aantal van minstens 50 vogels naar onze contreien. Daarmee gaat het voorjaar van 2008 de boeken in als de op een na grootste invasie tot nu toe. Alleen in het voorjaar van 1992 werden (veel) meer vogels gezien.

In dit artikel wordt een kort overzicht gegeven van de Roodpootvalken die het afgelopen voorjaar in Groningen zijn gezien.

Doortrekverloop

In tabel 1 staan de waarnemingen van Roodpootvalken opgesomd die tussen 2 mei en 1 juni zijn gezien. Op een enkele waarneming na zijn de meeste vogels gemeld op de vier bekende waarnemingswebsites (zie literatuurlijst). Opgemerkt dient te worden dat met name van de website waarneming.nl enkele waarnemingen buiten beschouwing zijn gelaten. Het controleren van waarnemingen op het internet is vaak wat lastig en zeker in enkele gevallen op deze website was meer informatie over de waarneming welkom geweest.

De eerste Roodpootvalk vloog langs de telpost in de Eemshaven op 2 mei. In de dagen daarna werden slechts enkele vogels gemeld. Tussen 10 en 15 mei werden vervolgens de meeste vogels waargenomen. Daarbij sprongen vooral 10 en 11 mei eruit met respectievelijk twaalf en elf Roodpootvalken. Op 11 mei viel bovendien het hoogste dagtotaal op één plek; vijf vogels trokken toen langs de telpost in de Eemshaven. Na 15 mei nam het aantal waarnemingen echter snel af en zette

de invasie helaas niet door. In de Eemshaven werden eind mei/begin juni de laatste vogels gezien. Het patroon van de waarnemingen in Groningen – met een aanlooperperiode begin mei, de piek rond 10-15 mei, gevolgd door een sterke afname – komt grotendeels overeen met het landelijke patroon (zie onder). De overheersende vliegrichting, voor zover vermeld bij de waarnemingen, was zoals te verwachten voornamelijk van oost tot noordoost.

In 2008 werden nauwelijks pleisterende vogels waargenomen, dit in tegenstelling tot de invasie van 1992 toen veel vogels op braakliggende akkers in het oosten van Groningen verbleven. De enige vogels die één of enkele dagen pleisteren zijn: twee vogels foeragerend bij het sportpark tot in de schemering in de wijk Vinkhuizen in Groningen op 10 mei, een vrouwtje dat verbleef op een proefveldje in een akker bij galerie De Groninger Kroon in de Reiderwolderpolder op 12 en 15 mei (zeer waarschijnlijk dezelfde vogel) en een vogel op 14-16 mei bij Sassenhein langs de A28 nabij Haren. Verder werden hier en daar vogels kortstondig ter plaatse waargenomen, vaak even enkele insecten vangend om vervolgens door te vliegen.

Het zwaartepunt van de waarnemingen lag duidelijk in het (noord)oosten van de provincie: bijna de helft van het aantal vogels is afkomstig uit het Eems-Dollardgebied. De trektelpost op het oostelijk Eemshaventerrein is uiteraard goed vertegenwoordigd. In totaal vlogen vijftien Roodpootvalken langs deze beroemde telpost. Daarmee is 2008 het op een na beste jaar voor de Eemshaven, in 1992 werd hier het recordaantal van 48 vogels gezien (wijlen Anne van Dijk pers. med.). De relatief nieuwe trektelpost bij de Kustweg in de Lauwersmeer leverde ook een leuk aantal vogels op (negen in totaal). De stad Groningen en wijde omgeving is eveneens goed vertegenwoordigd met zo'n tien waarnemingen, niet verwonderlijk vanwege de vele vogelaars die in dit deel van de provincie wonen.

Het effect van dubbeltellingen is bij dit soort invasies altijd lastig vast te stellen en zeker nooit helemaal uit te sluiten. Gezien de verspreiding van de waarnemingen (zowel qua plaatsen als qua data) zal het voor Groningen vermoedelijk maar een beperkte factor zijn geweest.

Geslachtsverhoudingen en leeftijd

Van de 50 vogels uit tabel 1 kon uiteindelijk van 49 exemplaren het geslacht worden achterhaald (98%). Er werden in totaal 28 mannetjes gezien (57%). Daarvan werden er maar liefst 25 op leeftijd gebracht (89%), 22 als adult (88%) en drie als onvolwassen/tweede-kalenderjaar (12%).

Het aandeel vrouwtjes bedroeg 21 (43%). Van negen exemplaren werd de leeftijd vermeld (43%): zes adult (67%) en drie onvolwassen (33%). Van iets meer dan de helft van de vrouwtjes bleef de leeftijd dus onbekend. Het onderscheid tussen onvolwassen en volwassen vrouwtjes is vooral bij overvliegende vogels erg moeilijk te zien (zie hieronder en zie de 2e kj vogel op de foto, die in het veld als adult was gedetermineerd; pers.obs.). Het is wellicht beter om voorzichtig te zijn bij de determinatie op leeftijd van overvliegende vrouwtjes. Uiteindelijk bleef alleen van de vogel die enkele dagen in de omgeving van Sassen-

hein bij Haren verbleef, ook bij navraag, het geslacht helaas onbekend.

Het vaststellen van de sekse is in het voorjaar, ook bij overvliegende vogels, meestal redelijk eenvoudig vanwege de grote verschillen in kleed tussen de overwegend blauwgrijze mannetjes en de bruin/oranjeachtig gekleurde vrouwtjes.

Het bepalen van de leeftijd van een individuele vogel is echter beduidend moeilijker, zeker bij (snel) overvliegende vogels. Nadere bestudering van de grote groep Roodpootvalken die rond half mei in het Fochteloërveen (Friesland/Drenthe) verbleef, leverde veel informatie op over de variatie in het verenkleed. Vooral de tweede-kalenderjaar vogels vertoonden een grote variatie en de meeste waren zelfs individueel herkenbaar. De grootste verschillen in kleed werden gevonden bij de tweede-kalenderjaar mannetjes, maar deze vogels waren over het algemeen nog redelijk tot goed te onderscheiden van de adulte mannetjes. De verschillen tussen tweede-kalenderjaar vrouwtjes en volwassen vrouwtjes zijn veel moeilijker te zien en vereisen eigenlijk een vrij nauwkeurige bestudering. Onder de tweede-kalenderjaar vrouwtjes in het Fochteloërveen varieerde het kleed van vogels in een vrijwel juvenielachtig verenkleed tot vogels die niet of nauwelijks van adulte vrouwtjes waren te onderscheiden (Winters & Mulder 2008). Voor Groningen zou dit wellicht kunnen betekenen dat enkele als adult gemelde mannetjes in werkelijkheid onvolwassen vogels waren, vooral onder de vrouwtjes zal het percentage onvolwassen vogels aanzienlijk groter zijn geweest.

Tijdens de invasie van 1992 werd alleen van een deel van de pleisterende Roodpootvalken sekse en leeftijd genoteerd. Van 76% van deze vogels werd de sekse bepaald en in 38% daarvan werd bovendien de leeftijd vermeld. Het ging in 59% van de gevallen om een vrouwtje en in 41% om een mannetje (Van 't Hoff 1992). Dit is in vergelijking met 2008 nagenoeg het omgekeerde. Wat leeftijd betreft waren zowel bij de mannetjes als

de vrouwtjes de adulte vogels veruit in de meerderheid. Bij de vrouwtjes bijvoorbeeld was 86% volwassen en 14% onvolwassen. Dit komt vrijwel overeen met de gegevens van 2008.

Van de overvliegende vogels werden geen gegevens genoteerd over geslacht en/of leeftijd, een opvallend verschil met de influx van 2008!

Datum	Aantal	Plaats	Kleedgegevens	Gedrag
2 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	ad. ♂	overvliegend → oost
5 mei	1	Kustweg, Lauwersmeer, telpost	ad. ♀	kort t.p. → oost
6 mei	1	Midwolda	ad. ♀	overvliegend → oost
7 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	ad. ♂	kort t.p., jagend → oost
	1	Oterdum	ad. ♀	foeragerend overvliegend → oost
9 mei	2	Eemshaven-Oost, telpost	2e kj. ♂, ad. ♂	overvliegend → oost
	1	Ruskenveen, Hoogkerk	ad. ♂	overvliegend → oost
10 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	ad. ♂	overvliegend → oost
	1	Ruskenveen, Hoogkerk	ad. ♀	overvliegend → noord
	1	Noordpolder	ad. ♂	
	1	Oudeschip	ad. ♂	overvliegend
	1	Beijum, Groningen	♀	overvliegend
	1	Oranjebuurt, Groningen	♀	overvliegend → noordoost
	2	Vinkhuizen, Groningen	onv. ♂, ad. ♀	ter plaatse, jagend
	4	Kustweg, Lauwersmeer, telpost	ad. ♀ + ♂, onv. ♀ + ♂	overvliegend → oost
11 mei	5	Eemshaven-Oost, telpost	4 ad. ♂, 1 2e kj. ♀	overvliegend → oost
	3	Kustweg, Lauwersmeer, telpost	2 ♂, 1 ♀	overvliegend → oost
	1	Sellingen	ad. ♂	
	2	Het Friescheveen	2 ♀	jagend t.p., later → noordoost
12 mei	1	Reiderwolderpolder	♀	jagend boven akker (ook 15 mei)
	1	Zuidbroek	ad. ♂	overvliegend → noordoost
	1	Polder Breebaart	ad. ♂	overvliegend → oost
	1	Nieuwe Statenzijl	♀	overvliegend → zuid
	1	Kustweg, Lauwersmeer, telpost	♀	overvliegend → oost
	1	Tolbert	ad. ♂	cirkelend
14-16 mei	1	A 28, Sassenhein, Haren		ter plaatse, vaak in dode boom
15 mei	2	Polder Breebaart	2 ad. ♂	overvliegend → oost
	2	Eemshaven-Oost, telpost	2 ad. ♂	overvliegend → oost
18 mei	1	Piccardthofplas, Groningen	♀	overvliegend
	3	Slochteren	ad. ♂, 2 ♀	overvliegend → oost
24 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	♀	overvliegend
29 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	♂	overvliegend
30 mei	1	Eemshaven-Oost, telpost	ad. ♂	overvliegend
1 juni	1	Eemshaven-West, Rommelhoek	onv. ♀	overvliegend → noord
Totaal	50			

Tabel 1. Waarnemingen van Roodpootvalken in Groningen in mei-juni 2008.

Roodpootvalk – Eemshaven – 11 mei 2008

Verspreiding en voorkomen

De Roodpootvalk is voornamelijk een broedvogel van Oost-Europa en Azië. De Europese populatie (26.000-39.000 paren) bedraagt ongeveer een kwart van de Aziatische. De belangrijkste broedgebieden in Oost-Europa zijn te vinden in onder andere Rusland, Oekraïne, Moldavië en Hongarije (Van Winden 2008).

In Nederland is de Roodpootvalk normaal gesproken een doortrekker in (zeer) klein aantal (circa 50 tot 100 per jaar). De soort wordt voornamelijk waargenomen van half april tot eind oktober, waarbij de meeste vogels in het voorjaar worden gezien. De doortrek vindt in het voorjaar plaats via een westelijke route, in het najaar ligt de trekroute oostelijk van ons land. De vogels die bij ons doortrekken, zijn waarschijnlijk afkomstig uit de broedgebieden in Oost-Europa, vooral uit Hongarije. Dit wordt bevestigd door een in 2007 in de Hortobágy gekleuringd vrouwtje dat op 22 mei 2008 werd waargenomen in De Wieden (Overijssel).

Af en toe treden in het voorjaar (vooral in mei) onder invloed van langdurig aanhoudende oostenwinden en warm weer invasies op. Zulke invasies vonden bijvoorbeeld plaats in 1968 (28 vogels, relatief veel voor die tijd), 1988 (minimaal 400), 1989 (circa 150), 1990 (circa 150) en het recordjaar 1992, met minimaal 1067 vogels (schatting 1500-2000).

In 2008 vond opnieuw een influx plaats. De eerste waarnemingen waren al in de tweede helft van april, waarna de aantallen gedurende de eerste helft van mei gestaag toenamen. De meeste vogels, zowel overvliegend als pleisterend, werden gezien tussen 9 en 15 mei. Daarna namen de aantallen onder invloed van koeler weer snel af.

Zeer bijzonder was de groep Roodpootvalken die vanaf 8 mei in het Fochteloërveen verbleef. Deze groep werd dag na dag groter, totdat op 18 mei het maximum werd bereikt: maar liefst 35 vogels werden deze dag geteld, de grootste groep ooit in Nederland! Met behulp van diverse bestanden en bepaalde selectiecriteria kan het totale aantal Roodpootvalken dat in Nederland werd

gezien in het voorjaar van 2008 worden geschat op 502 vogels. Daarmee is deze invasie de op een na grootste ooit. Overigens, als dezelfde methode wordt toegepast op de invasie van 1992, bedraagt het aantal vogels niet 1067 maar 1361 (Bijlsma et al. 2001, Ebels 2008, Van Winden 2008).

In Groningen is de Roodpootvalk een zeldzame doortrekker, met gemiddeld vijf tot vijftien exemplaren per jaar (waarnemingenarchief *De Grauwe Gors*). De invasies die hierboven worden genoemd zijn allemaal aan Groningen voorbij gegaan, behalve de invasie van 1992, waar Groningen zelfs een belangrijk aandeel in had. Ook in 2008 hoorde Groningen bij de betere gebieden. Uit de waarnemingenrubriek van *De Grauwe Gors* konden verder nog wel enkele dagen met hoge aantallen worden gevonden, beide van de telpost in de Eemshaven: op 24 mei 1989 werden dertien vogels gezien, elf vlogen over en twee waren ter plaatse, en op 10 mei 2006 vlogen in totaal zeven vogels over, waaronder een groepje van vijf. De vogels van 1989 werden weliswaar tijdens een invasiejaar waargenomen, maar opvallend genoeg ontbreken verdere waarnemingen voor deze periode in het archief. In het voorjaar van 1992 werden tussen 9 mei en 23 juni 236 Roodpootvalken in de provincie gezien, verdeeld over 118 overvliegende en 118 pleisterende vogels. Vooral over de telpost in de Eemshaven werden veel overtrekkende vogels gezien, met als beste dag 22 mei met 33 exemplaren. In totaal passeerden 48 vogels de telpost. Pleisteraars verbleven vrijwel zonder uitzondering op meerjarig braakliggende akkers, met name in het (noord)oosten van Groningen (Harkstede, de Eemshaven en de Dollardpolders). Het rijke aanbod aan insecten (vooral libellen) en veldmuizen in deze akkers speelde hierbij een belangrijke rol. Veel van deze pleisteraars bleven mede hierdoor tot ver in juni aanwezig (Van 't Hoff 1992).

Dankwoord

André Boven, wijlen Anne van Dijk, Rinus

Dillerop, Marnix Jonker en Martin Olthoff worden bedankt voor aanvullende informatie en waarnemingen. Mark Zekhuis wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van de foto.

Literatuur

- Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen 2001. *Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2)*. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Ebels, E.B. 2008. DB Actueel. Flinker influx van Roodpootvalken. *Dutch Birding* 30: 211.
- van 't Hoff, J. 1992. De Roodpootvalken-invasie van 1992 in Groningen. *De Grauwe Gors* 20 (3): 10-13.
- van Winden, E. 2008. Mooi weer voor Roodpootvalken. *SOVON-Nieuws* 21 (3): 5-7.
- Winters, R. & R. Mulder 2008. Roodpootvalken in Fochteloërveen in mei 2008: leerschool voor kleedvariatie. *Dutch Birding* 30: 228-235.
- Websites: www.avifaunagroningen.nl, www.lauwersmeer.com, www.trektellen.nl en www.waarneming.nl.